

Landelijke Dag 1995

Op zaterdag 9 december 1995 organiseerden SOVON, Vogelbescherming Nederland en NOU de Landelijke Dag. Na vele jaren eerst in Arnhem en daarna in Nijmegen te zijn samengekomen, verzamelden de honderden bezoekers zich nu in De Flint in Amersfoort. Van de lezingen die op deze dag werden gehouden zijn hieronder de samenvattingen opgenomen. Daarnaast werd voor de vierde maal de Herman Klomp prijs uitgereikt.

De aantalsontwikkeling van de Zwarte Stern in Nederland sinds de jaren dertig

JAN VAN DER WINDEN

De meeste vogelaars zijn bekend met het feit dat de Zwarte Stern in het verleden een algemene broedvogel was die verspreid over vrijwel geheel Nederland voorkwam. Een koppeling van telgegevens en gegevens over de verspreiding in het verleden met de recente SOVON-kolonievogeltellingen maakte het mogelijk om de aantalsontwikkeling te reconstrueren.

Sinds de jaren dertig is de Zwarte Stern snel in aantal achteruit gegaan. Momenteel rest naar schatting 10% van de toenmalige populatie. De laatste tien jaar is de landelijke stand min of meer stabiel. De grootste aantallen Zwarte Sterns broeden tegenwoordig in de laagveenmoerassen, delen van het Utrechts-Zuidhollands veenweidegebied en in het oostelijk rivierengebied.

In het verzamelde materiaal waren meer dan 200 reeksen aanwezig van min of meer regelmatig getelde gebieden. Behalve de reconstructie van deze gegevens tot een landelijke trend was het ook mogelijk om de aantalsontwikkeling op te splitsen naar regio en habitatype.

Zo bleken duinmoerassen als habitat al in de jaren zestig verlaten te zijn. Het hardst ging de populatie achteruit in de laagveenmoerassen, de vennen en hoogvenen en in het westelijk rivierengebied. Ook recentelijk nemen in o.a. de vennen en hoogveengebieden de aantallen nog af. De aantallen in het oostelijk rivierengebied daarentegen zijn de laatste tien jaar toegenomen. Dergelijke regionaal verschillende aantalsontwikkelingen kunnen gekoppeld worden aan mogelijke oorzaken die hieraan ten grondslag liggen.

Monitoring van het broedsucces van Aalscholvers in het benedenrivierengebied: hoe een tijdreeks kan leiden tot nieuwe inzichten

THEO BOUDEWIJN & SJOERD DIRKSEN

De Aalscholver is een viseter die aan het eind van de aquatische voedselketen staat. Hierdoor kunnen verontreinigingen uit het aquatisch ecosysteem in de Aalscholver accumuleren. Onderzoek in 1988 heeft laten zien dat het broedsucces van Aalscholvers langs de grote rivieren negatief gecorreleerd is met de aanwezigheid van

verontreinigingen in de nabijgelegen foerageergebieden. In de Dordtse Biesbosch, waar veel verontreinigd slib bezinkt, bedroeg het broedsucces 0,5 jong per legsel, terwijl dit in schone kolonies buiten het rivierengebied 1,8-2,2 jong per legsel bedroeg. Kolonies in het rivierengebied hadden een intermediair broedsucces. Stoffen als DDE en PCB's bleken hiervoor verantwoordelijk te zijn. Eieren braken door te dunne eischalen en er was tevens sprake van een late start van de eileg. Bovendien vond er ook nog een aanzienlijke sterfte van kleine jongen plaats.

Aangezien ook in schone kolonies de legselgrootte en het broedsucces geleidelijk in het voorjaar teruglopen, resulteert een late start van de eileg uiteindelijk in een laag broedsucces.

In 1990 is een monitoringprogramma van het broedsucces van Aalscholvers in de Dordtse Biesbosch gestart. In 1991 is de kolonie op de Ventjagersplaten ook in dit programma opgenomen. Het broedsucces, gemeten als het aantal jongen dat een leeftijd van vier weken bereikt, wordt bepaald en onder de nesten worden eischalen en braakballen verzameld. In de braakballen zitten de onverteerde delen van vissen. Door bepaalde botjes te meten, waarvan de lengte gerelateerd is aan de totale vislengte, is het mogelijk om de visconsumptie van de voorgaande dag te bepalen. Op deze wijze is het mogelijk om zowel de gegeten soorten als de grootte en het gewicht van de vissen te achterhalen.

Vanaf 1987 is het broedsucces van de Aalscholvers in het benedenrivierengebied geleidelijk verbeterd zonder dat er grote wijzigingen in de waterkwaliteit of in de aanwezigheid van verontreinigd sediment optraden. Ook in de vissen in het gebied trad slechts een geringe verandering in de belasting met verontreinigingen op.

Aangezien er ook in 1987 en 1988 in de Dordtse Biesbosch braakballen verzameld waren, was het mogelijk om na te gaan of er veranderingen in de beschikbaarheid van voedsel waren opgetreden. De voedselopname in de periode 1991-93 bleek echter zelfs lager te liggen dan de consumptie in de periode 1987-88, zodat dit niet de verklaring kon vormen. Wel was er een verandering in de voedselsamenstelling en dan met name in april. Dit is de periode waarin de paren worden gevormd en de eieren worden gelegd. In 1992 werden er duidelijk meer baarsachtigen gegeten dan in 1987-88. Bovendien bleek de gemiddelde lengte van de geconsumeerde vissen afgenomen te zijn. Wanneer 1992 in detail werd bekeken, bleek er ook een duidelijk verschil te bestaan tussen paren met en paren zonder broedsucces. Paren met broedsucces aten ten opzichte van paren zonder broedsucces relatief veel baarsachtigen.

Wanneer de gehalten van verontreinigingen in de verschillende vissoorten worden bekeken, blijkt Snoekbaars de laagste belasting te hebben, gevolgd door kleine Baars, kleine karperachtigen, middelgrote karperachtigen, grote karperachtigen en grote Baars. Grote Aal blijkt de hoogste belasting te hebben. De verandering in consumptie lijkt veroorzaakt te worden door een verandering in voedselaanbod in het benedenrivierengebied. Baars en Snoekbaars zijn vooruitgegaan en Blankvoorn is zeer sterk teruggelopen. Naast de verandering in soortsamenstelling is de grootte van de geconsumeerde vissen afgenomen. Deze twee veranderingen resulteren in een verminderde opname van verontreinigingen in de

eilegfase, hetgeen resulteert in een verbeterd broedsucces van de Aalscholver.

In 1994 was er een duidelijke verslechtering van het broedsucces, maar dit werd vooral veroorzaakt door extreem slecht weer in de periode eind maart-begin april, waardoor de vogels in het benedenrivierengebied pas laat tot broeden kwamen, hetgeen resulteerde in een verlaagd broedsucces. In 1995 was het broedsucces weer vergelijkbaar met de situatie in 1993.

Belangrijk bij monitoring onderzoek is dan ook dat men inzicht heeft in de factoren die van invloed zijn op het aspect dat men tijdens het monitoring onderzoek meet. Zonder dit inzicht bestaat het gevaar dat er verkeerde conclusies getrokken worden.

Vogels en beheer van de Friese Waddenkust

MEINTE ENGELMOER, ALBERT FERWERDA EN
KLAAS VAN DIJK

De Friese Waddenkust heeft een roerige geschiedenis achter de rug. Sinds de Raad van State in 1986 besloot dat er geen zwaarwegende redenen waren om het gebied in te polderen, is er een groot scala aan activiteiten ontplooid om het gebied adequaat te beschermen. Dankzij Europees geld en bijdragen van rijk en provincie is het onlangs mogelijk geworden gronden aan te kopen. Er ontbrak nog 2 miljoen gulden. It Fryske Gea en WNF zijn nu samen bezig om dit bedrag met een grote publieksactie binnen te halen.

De Friese Waddenkust is in ornithologisch opzicht één van de belangrijkste gebieden in de Nederlandse Waddenzee. Dit belang wordt geïllustreerd met enkele voorbeelden van broedvogels (Kluut) en niet-broedvogels (Rotganzen en Brandganzen). Het voorkomen van wad- en watervogels in het Europees natuurreservaat De Boschplaat op Terschelling wordt vergeleken met het voorkomen langs de Friese waddenkust. Tenslotte wordt kort stilgestaan bij twee actuele zaken: 1) de natuurontwikkeling en 2) de dreiging van het plaatsen van grote aantallen windgeneratoren pal langs de waddenkust.

Noodzakelijke kennis voor weidevogelbeleid

ALBERT BEINTEMA

Er zijn twee soorten onderzoek nodig voor weidevogelbeleid. Ten eerste moet de kennis verzameld worden die nodig is om te weten wat je moet doen. Ten tweede is er evaluatie-onderzoek nodig om achteraf te kijken of je het goed gedaan hebt en of bijstelling van het beleid nodig is. In verschillende fasen van het onderzoek kunnen heel verschillende instanties een rol spelen. In het onderzoek vooraf zijn weer twee hoofdelementen te onderscheiden: inventarisatiewerk om te kijken waar de vogels zitten, dus om te bepalen waar wat moet gebeuren (reservaten of andere beheersinstrumenten), en ecologische studies om na te gaan wat de vogels nodig hebben of waar ze juist niet tegen kunnen.

In het geval van de weidevogels zijn de beleidsgericht inventarisaties veelal verricht door provinciale medewerkers van Staatsbosbeheer, vogelwerkgroepen en particulieren (Sovon bestond toen nog niet). Het ecologisch onderzoek had zijn plaats op de diverse instituten (uni-

versiteiten, IBN e.d.). Het onderzoek achteraf vindt veelal plaats door de provinciale overheidsdiensten en door LBL (vaak als uitbesteed contractonderzoek). Bij de provincies gaat het om het volgen van de weidevogelstand in alle beheerscategorieën, waarvoor in sommige provincies speciale weidevogelmeetnetten zijn opgericht. LBL richt zich meer specifiek op de evaluatie van de maatregelen die uit de Relatienota voortvloeien. Bij het opzetten van een landelijk weidevogelmeetnet kan ook Sovon een belangrijke rol spelen. Beleidsgericht onderzoek en beleid staan in een voortdurende samenwerking ten opzichte van elkaar. Onderzoekresultaten leiden tot bijstelling van het beleid, veranderend beleid leidt tot nieuwe onderzoeksvragen.

Een groot verschil tussen onderzoek en beleid is dat er bij onderzoek voortdurend nieuwe kennis op de oude wordt gestapeld, zonder dat de oude kennis verloren gaat. Bij beleid is er een voortdurende neiging om nieuwe instrumenten te introduceren, waarbij de oude (die helemaal niet slecht geweest hoeven te zijn) dreigen weggegooid te worden. Weidevogels zijn gebaat bij een grote mate van pluriformiteit in beheersinstrumenten. Het beleid dient erop gericht te zijn deze pluriformiteit te stimuleren door nieuwe beheersvormen naast andere te laten functioneren en niet in plaats ervan (de en-en-benadering in tegenstelling tot de of-of benadering). Dit hangt samen met de verschillende manier van functioneren van de beheersinstrumenten en de verschillende manier waarop soorten hierop reageren. Als voorbeeld dienen de twee extremen: het strikte reservaat aan de ene kant en de vrijwillige bescherming (nazorg) bij de boer aan de andere. Kemphanen zijn volledig aangewezen op reservaten. Met nazorg zijn zij niet te behouden. De Nederlandse Kieviten en Grutto's kunnen onmogelijk in reservaten geborgen worden, maar kunnen bij uitstek met nazorg worden geholpen.

Van reservaat naar nazorg vormen de beheersinstrumenten een hiërarchische reeks (parallel aan de reeks van kritische naar niet-kritische weidevogelsoorten), die als het reservaat links op de as staat, naar rechts toe vrijelijk kan worden uitgebouwd of gemodificeerd, maar waarvan het linker uiteinde onaangetaast moet blijven. Dit hangt ook samen met source-sink theorieën. Hoe verder naar links een gebied op de geschetste as staat, hoe zekerder en effectiever de source-functie. Onbeschermde boerenland zit veelal aan de sink-kant, maar kan desalniettemin een belangrijke bijdrage leveren aan het instandhouden van grote weidevogelpopulaties. Dit kan alleen als de source-gebieden gegarandeerd blijven. Experimenteren met nieuwe beheersinstrumenten dient dus alleen te geschieden op de 'rechterhelft' van de geschetste as.

Finnish farmland habitat and breeding bird population changes during the past century

JUHA TIAINEN & TIMO PAKKALA

Farmland breeding bird censuses made in the 1930s, 1950s, 1960s and 1970s in Finland were repeated in 1984 and 1994. The most intensively studied area is situated in Lammi (the study area of the 1930s), about 100 km N of Helsinki, where 25 plots totalling 1300 ha have been monitored annually since 1984.

These censuses revealed major changes in the bird community. In Lammi, among the 43 species of 1984 twelve had decreased significantly, eight of which ranked in the top-ten list in the 1930s (one, the Grey Partridge *Perdix perdix*, even disappeared totally), eight had increased, 15 were new, and eight did not show significant changes. The total density decreased from c. 190 to 135 pairs per km². Other study areas showed similar trends. During the last dozen years many species have reversed the former increasing trend.

To explain the bird population changes, we can think about changes in breeding or winter grounds or along the migratory routes. To study changes in breeding habitats is easiest, and, in fact, Finnish farmland has changed in many ways which can explain much of bird population changes. The most important is the change in habitat composition and cultivation technique caused by replacement of mixed farming with specialized food crop production. Increasing subsurface drainage and utilization of herbicides have changed the quality of habitats for birds. These and some other obvious changes in breeding grounds can explain most of the longterm population changes but not the short-term development.

Explaining bird population changes with breeding habitat changes is mostly based on qualitative and correlative arguments. However, we studied population dynamics of the Starling *Sturnus vulgaris* in detail in local and regional scales to understand the functional connection between habitat and population changes. In short, most of Finnish farmland used to be good for Starling reproduction earlier. However, in middle and northern Finland reproductive output was not sufficient to compensate mortality; these areas were dependent on immigration from southern populations. Nowadays only small part of southern Finnish farmland is good for Starling reproduction. This change significantly reduced breeding success and, as a consequence, population size of Starlings. At present the population seems to have reached the new carrying capacity of the environment.

Other species should be studied in detail to show convincingly the functional relationships between bird populations and habitat changes. In some cases the relationship is obvious. E.g., the Great Snipe *Gallinago media* and Willow Ptarmigan *Lagopus lagopus* have suffered from more or less complete habitat loss during the past century. Not all the population changes are, however, understood, and search for explanatory factors should be extended to winter grounds.

De broedvogels van Alkmaar

HARRY SMIT

Het stedelijk gebied behoort wat de kennis van de broedvogels betreft ongetwijfeld tot de laatste witte gebieden van Nederland. Onze kennis over de voor- of achteruitgang van soorten uit het stedelijk gebied is nog beperkt. In grootschalige monitoringprojecten zijn stedelijke gebieden duidelijk ondervetegenwoordigd.

In Alkmaar is in 1984 en 1994 een grootschalige inventarisatie gehouden van de broedvogels. Voor dit onderzoek werden zowel woonwijken, industrieterreinen als parken geïnventariseerd. Via proefvlakken werd c. 600 ha (=28%) van het in totaal 2130 ha grote stedelijk gebied geïnventariseerd. Nog eens 240 ha werd op een deel

van de broedvogels geïnventariseerd, en ruim 30 soorten werden integraal geteld. Via extrapolatie werd een totaalschatting voor de gehele stad gemaakt.

In totaal werden in 1994 72 soorten broedvogels vastgesteld. Uit een vergelijking tussen 1984 en 1994 blijkt dat vooral bos- en parkvogels sterk zijn toegenomen. Slechts een zeer beperkt aantal soorten bos- en parkvogels is in aantal afgenomen. Ook de aan water gebonden soorten zijn in aantal sterk vooruit gegaan, zoals Fuut, Meerkoet en Kleine Karekiet. Alkmaar kent ook enkele nieuwkomers, waarvan de meeuwen (Storm-, Kleine Mantel- en Zilvermeeuw) en de roofvogels (Sperwer, Boomvalk) met name genoemd moeten worden.

In arbeiderswijken (met kleine tuintjes en weinig groen) worden de laagste dichtheden aan broedvogels gevonden, in de vooroorlogse wijken de hoogste. De oudste industrieterreinen (veelal uit de jaren vijftig) zijn arm aan broedvogels, de jongere industrie- en bedrijven-terreinen daarentegen kennen een zeer gevarieerde broedvogelbevolking.

De jongste wijken van Alkmaar herbergen over het algemeen nog geringe dichtheden. Zo is bijvoorbeeld de stand van de Huismus in absolute zin nauwelijks gewijzigd, maar de gemiddelde dichtheid is met 40% afgenomen doordat in de nieuwe wijken lage dichtheden worden aangetroffen. In nog sterkere mate geldt dit voor de Turkse Tortel, die wel in de nieuwbouwwijken uit de jaren zestig voorkomt, maar nog ontbreekt in de nieuwste wijken uit de jaren zeventig en tachtig.

SOVON broedvogelonderzoek in een nieuw jasje

MARC VAN ROOMEN

Sinds medio jaren tachtig ligt het accent van het SOVON Broedvogelonderzoek op monitoring: het vastleggen van aantalsontwikkelingen. Verschillende projecten werden daarvoor in het leven geroepen. Met ingang van 1996 bestaat het SOVON Broedvogelonderzoek uit twee onderdelen: Broedvogel Monitoring Project (BMP) en Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Het BMP richt zich op inventarisatie van proefvlakken, het LSB op landelijke inventarisatie.

Het onderzoek is een voortzetting in gewijzigde vorm van het eerdere door SOVON georganiseerde monitoring-onderzoek aan broedvogels.

Broedvogel Monitoring Project (BMP) Bij het onderzoek in proefvlakken worden vaste onderzoeksgebieden gekozen die jaarlijks worden geïnventariseerd; de resultaten in deze steekproefgebieden worden gebruikt voor een schatting van de aantalsontwikkeling in Nederland. De onderzoeksmethode is intensief en in hoge mate gestandaardiseerd. In het kader van het BMP worden alle vogelsoorten geteld of alleen een selectie. Uit oogpunt van effectiviteit en haalbaarheid zijn vijf BMP-onderdelen onderscheiden. Elk onderdeel heeft een eigen aanpak en eigen telformulieren.

A BMP Alle soorten: alle aanwezige soorten inventariseren in een proefvlak van 10 tot 250 ha.

B BMP Bijzondere Soorten: alle aanwezige voornamelijk schaarse soorten inventariseren in een proefvlak van 30 tot 500 ha.

WBMP Weide- en akkervogels: alle aanwezige weide- en akkervogelsoorten inventariseren in een proefvlak van 30 tot 250 ha in open agrarisch gebied.

S BMP Stadsvogels: alle aanwezige soorten inventariseren in een proefvlak van 10 tot 50 ha in bebouwing. Minder arbeidsintensief dan BMP Alle soorten.

R BMP Roofvogels: alle aanwezige dagroofvogelsoorten inventariseren in een proefvlak van 100 tot 600 ha (start in 1997 met aparte handleiding).

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) Bij het soortonderzoek wordt getracht jaarlijks de volledige Nederlandse broedpopulatie te tellen. Bij sommige soorten lukt dat goed, bij andere minder. In het laatste geval wordt geprobeerd in ieder geval de voor de soort belangrijkste gebieden te onderzoeken en daarnaast zoveel mogelijk aanvullende waarnemingen te verzamelen. Afhankelijk van de soort en het onderzoeksgebied kan de methode meer of minder intensief zijn. De methode is zoveel mogelijk gestandaardiseerd en er staat een vaste selectie van soorten op het programma. Twee onderdelen worden onderscheiden:

K LSB Kolonievogels: landelijke telling van 17 in kolonies broedende soorten.

Z LSB Zeldzame soorten: landelijke telling van 78 min of meer zeldzame broedvogelsoorten.

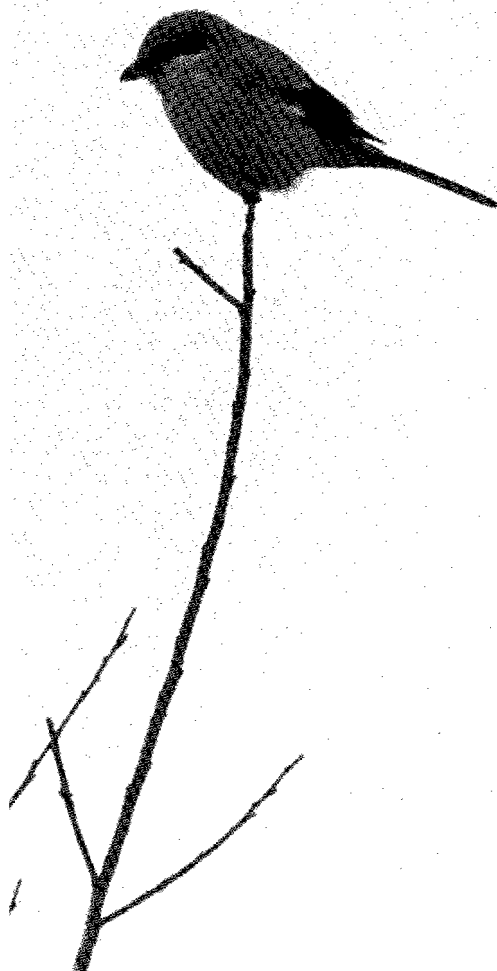
De Veluwe als laatste strohalm van warmteminnende broedvogelsoorten in Nederland: ontwikkelingen op de voet gevolgd

ROB L. VOGEL

Af en toe zou men, afgaande op de hoeveelheid gepubliceerde rapporten en artikelen, gaan denken dat Nederland als broedgebied uitsluitend van belang is voor weidevogels, kustvogels en moerasvogels. Op de lijst van "Belangrijke Vogelgebieden" (opgesteld door Vogelbescherming i.s.m. Sovon, mede in opdracht van het Ministerie van LNV) staan van de 87 gekwalificeerde gebieden er slechts twaalf als 'droog gebied' te boek, ofwel acht procent van de oppervlakte. De Veluwe is van deze droge gebieden veruit de grootste.

Een blik op de Nederlandse Rode Lijst leert ook dat het Veluwemassief als één van de weinige droge gebieden voor veel Rode-lijst-soorten van belang is; van de 56 komen er op de Veluwe 14 als regelmatige broedvogel voor. Van acht hiervan broedt een substantieel deel op de Veluwe waardoor het relatieve belang van het gebied de laatste decennia fors is toegenomen. Zes van deze soorten zijn 'xerothermofiel' (warmteminnend).

In 1985 ging het Bijzondere Soorten Project van Sovon van start. Dit project heeft tot doel een jaarlijkse integrale inventarisatie van veel zeldzame soorten te houden. Veel broedvogels die karakteristiek zijn voor het schrale en droge milieu behoorden hiertoe gezien hun landelijke zeldzaamheid. Op de Veluwe gebeurt het veldwerk met behulp van enkele tientallen ervaren vrijwilligers, die o.a. jaarlijks een aantal vaste steekproefgebieden (totaal c. 30 000 ha) op zeldzaamheden uitkamen. Deze steekproefgebieden liggen vooral langs de randen van de Veluwe, waar de meeste vogelaars wo-

Klaapekster (Hans Gebuis) Great Grey Shrike *Lanius excubitor*.

nen. Op de Centrale Veluwe kwam de inventarisatie aanvankelijk moeilijk op gang. De aldaar aanwezige militaire oefenterreinen en uitgestrekte rustgebieden voor het wild zijn niet vrij toegankelijk en bovendien wonen er in de streek amper waarnemers. Soortgerichte acties van telgroepen van elders en grootschalige gebiedsinventarisaties in opdracht van Staatsbosbeheer hielpen nieuwe broedlocaties te ontdekken en integrale inventarisatie mogelijk te maken.

Aan de hand van een selectie van soorten (o.a. Nachtzwaluw, Duinpieper, Tapuit, Grauwe Klauwier en Klap-ekster) worden de ontwikkelingen in aantallen en verspreiding op de Veluwe gepresenteerd en vergeleken met andere gebieden in Nederland. Hieruit blijkt dat veel warmteminnende soorten vooral in de jaren zeventig veel terrein hebben moeten prijsgeven, maar zich in

de jaren tachtig op een lager niveau hebben kunnen consolideren. In dezelfde tijd ruimden warmteminnende soorten elders in Nederland het veld, zodat het relatieve belang van het Veluwemassief als bolwerk in Nederland is toegenomen. Behalve in aantallen hebben zich - ook op de Veluwe - markante veranderingen voorgedaan. Zo is de Draaihals verdwenen uit het agrarisch cultuurland en uit loofbossen maar heeft standgehouden in zandverstuivingen en zeer schrale dennenbossen. Sommige andere soorten lijken vooral aan de randen van de Veluwe te zijn afgenomen.

De afname van vogelsoorten van een droog en warm milieu is deels het gevolg van deposities van gebiedsvreemde stoffen wat zich o.a. manifesteert door vergrassing en afname van invertebraten. Op duinvaaiggronden (de meest schrale bodems van Nederland) op de Centrale Veluwe, ver weg van agrarisch cultuurland, is met name vergrassing tot op heden minder sterk merkbaar dan elders in Nederland. De zeer arme bodem en de aanwezigheid van levend stuifzand gaan vergrassing van het gebied tegen. De slechte toegankelijkheid heeft er tot op heden toe geleid dat het toerisme deze gebieden nog niet ten volle heeft kunnen exploiteren.

Tenslotte wordt ingegaan op de huidige avifaunistische betekenis van de Veluwe als aaneengesloten droog natuurgebied van grote omvang en de rol die defensie en natuurbeschermingsinstanties hierin (kunnen) spelen.

Uitreiking Herman Klomp prijs

Deze prijs werd in 1986 voor het eerst uitgereikt aan Rob Bijlsma voor zijn onderzoek naar broedassociatie bij Houtduiven en Boomvalken en aan Peter Meininger en Wim Mullié voor hun onderzoek naar de achteruitgang van roofvogels in Egypte. Deze prijs werd door de drie verenigingen (NOU, Vogelbescherming Nederland en SOVON) ingesteld om de herinnering aan het werk en de persoon van hun oud-voorzitter Prof. Dr Herman Klomp levend te houden. Voor deze prijs komen jonge ornithologen in aanmerking die de aandacht hebben getrokken door een publikatie over vogelkundig onderzoek dat direct of indirect van belang is voor de vogelbescherming. De prijs bestaat uit een plastiek van Frits-Jan Maas en een geldbedrag van f 2500.

Op de landelijke dag van 1989 werd de prijs uitgereikt aan Theunis Piersma (trek van arctische steltlopers) en in 1993 werd Kees Camphuysen gehuldigd voor zijn publikaties op het gebied van stookolieslachtoffers en het

foerageergedrag van zeevogels.

In Amersfoort werd de Herman Klomp prijs uitgereikt aan Ben Koks voor zijn werk ter bescherming van de Grauwe Kiekendief. Sinds de braaklegregeling van landbouwgrond in Groningen tot stand kwam, is Ben Koks aan de slag gegaan om de verspreiding van Grauwe Kiekendieven in kaart te brengen, hun nesten op te sporen en die te beschermen. Met een groep enthousiaste vogelaars heeft hij enorm veel tijd in deze activiteiten gestoken. De contacten met de meeste boeren zijn inmiddels zo goed dat zij het als een eer beschouwen als er een Grauwe Kiek op hun land tot broeden komt. Over verschillende aspecten (bescherming, broedbiologie, voedselkeus, methodologische problemen) van Grauwe Kiekendieven verschenen publikaties in onder andere *Limosa* 65: 174-175 (1992), *Grauwe Gors* 22: 96-102 (1994) en *De Takkeling* 3: 32-42 (1995).

De commissie die de voordracht heeft gedaan, bestond uit A. L. Spaans en T. Piersma (namens NOU), G. C. Boere en R. G. Bijlsma (namens SOVON) en L. S. Buurma en E. J. M. Veling (namens Vogelbescherming).

Jan van der Winden, SOVON, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen

Albert Beintema, IBN/DLO, Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem

Meinte Engelmoer (Wadvogelwerkgroep FFF), Albert Ferwerda (It Fryske Gea), Klaas van Dijk (Vogelbescherming Nederland)

Theo Boudewijn & Sjoerd Dirksen, Bureau Waardenburg, Postbus 365, 4100 AJ Culemborg

Juha Tiainen, Finnish Game and Fisheries Research Institute, P.O. Box 202, FIN-00151 Helsinki

Harry Smit, Vogelwerkgroep Alkmaar en omstreken, Emmastraat 43-a, 1814 DM Alkmaar

Marc van Roومن, SOVON

Rob L. Vogel, SOVON

Rectificatie

In *Limosa* 69/3 is op pagina 107 bij figuur 1 niet vermeld dat alle gegevens van de flamingo's in het Zwillbrocker Venn afkomstig zijn van P. Kessler, W. Schwöppe en J. Treep.